

Гандзюк Віталій. Наукові погляди професора Володимира Шкляра крізь призму публікацій у збірнику «Журналістика й мистецтво слова». *Українська журналістика: вчора, сьогодні, завтра*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції на пошану пам'яті доктора філологічних наук, професора В.І. Шкляра 19 листопада 2025 р. / За ред. В.М. Каленича; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2025. С. 16-23.

Віталій Гандзюк,

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики,
реклами та зв'язків з громадськістю, декан факультету філології й

журналістики імені Михайла Стельмаха

Вінницький державний педагогічний університет імені

Михайла Коцюбинського

(м.Вінниця) v.o.handziuk@gmail.com

**НАУКОВІ ПОГЛЯДИ ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА ШКЛЯРА
КРІЗЬ ПРИЗМУ ПУБЛІКАЦІЙ У ЗБІРНИКУ
«ЖУРНАЛІСТИКА Й МИСТЕЦТВО СЛОВА»**

Анотація

У статті здійснено аналіз наукових праць професора Володимира Шкляра, опублікованих у збірнику «Журналістика й мистецтво слова». Зокрема, розглянуто статті «Глобалізація й інтеграція: питання культурної і національної ідентичності європейців», «Бар'єри слова (казуальні нотатки)» та «Мас-медіа і соціокультурна реальність». Досліджено основні концепти, що визначають науковий світогляд ученого: проблеми глобалізації, національної ідентичності, журналістської етики, інформаційної культури та ролі медіа у формуванні духовного простору суспільства. У роботі підкреслено системність мислення професора Шкляра, його глибоке розуміння журналістики як соціокультурного феномена та вагомий внесок у розвиток української медіанауки.

Ключові слова

Володимир Шкляр, професор, журналістикознавство, глобалізація, національна ідентичність, медіа, соціокультурна реальність, етика слова, медіаграмотність

Професор Володимир Шкляр – знаний в Україні дослідник в галузі теорії і практики вітчизняних і світових медіа. З 2004 по 2024 рік він працював на кафедрі журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. За цей час учений опублікував низку вагомих наукових праць, зокрема у кафедральному збірнику наукових статей «Журналістика й мистецтво слова». Серед його публікацій – три концептуально важливі статті: «Глобалізація й інтеграція: питання культурної і національної ідентичності європейців», «Бар'єри слова (казуальні нотатки)» та «Мас-медіа і соціокультурна реальність».

У наукових розвідках професора Володимира Шкляра глибоко осмислюються процеси трансформації сучасного інформаційного простору, виклики глобалізації та роль медіа у формуванні культурної ідентичності. Дослідник звертає увагу на складні взаємовпливи між засобами масової інформації, суспільством і духовною культурою, окреслюючи не лише загрози, а й можливості, які відкриваються перед сучасною журналістикою. Ці статті є важливими для розуміння тенденцій розвитку українського та європейського медійного простору, зокрема у контексті збереження національної самобутності й утвердження гуманістичних цінностей у добу глобальних змін.

Стаття професора Володимира Шкляра «Глобалізація й інтеграція: питання культурної і національної ідентичності європейців» [2] є глибоким науково-аналітичним осмисленням складного процесу взаємодії глобалізаційних тенденцій і збереження національної самобутності в сучасному світі. Автор зосереджується на тому, як інтеграційні процеси впливають на культурну ідентичність європейців, і яку роль у цьому відіграють засоби масової інформації.

Професор В. Шкляр наголошує, що інтеграція – природний процес для людства, який базується на прагненні до впорядкованого світу, де людина почувається безпечно. У XX столітті, за його спостереженням, у Європі сформувалися дві моделі інтеграції – «полілогічна» (західна) та «монологічна» (східна). Перша передбачає діалог культур, взаємоповагу та співіснування багатоманітності, тоді як друга тяжіє до уніфікації, одноманітності й домінування однієї моделі мислення. Ця аналітична опозиція дозволяє зрозуміти глибинні культурні розбіжності в підходах до європейської інтеграції.

Вчений відзначає, що глобалізація несе двоїстий характер: з одного боку, вона стимулює демократичні процеси та сприяє обміну знаннями, а з іншого – загрожує розмиванню національних кордонів, послабленню самосвідомості народів і втраті культурної унікальності. Особливу увагу автор приділяє проблемі національної ідентичності, аналізуючи її в трьох вимірах – інструментальному, істотному та плюралістичному. Спираючись на ідеї Монро Прайса, В. Шкляр показує, як національна ідентичність може стати водночас механізмом самоусвідомлення й інструментом політичного контролю. Він застерігає, що в руках владних структур поняття національної ідентичності може перетворитися на «ширму» для цензури, обмеження свободи слова й придушення різноманітності думок.

Цікавим є спостереження автора щодо зв'язку між урядовою політикою і свободою медіа. Європейська традиція, на його думку, більш гнучка і поміркована у питанні захисту культурної ідентичності, тоді як американський підхід акцентує на індивідуальних правах і свободах, іноді нехтуючи колективними цінностями. В. Шкляр підкреслює, що сучасні зміни в комунікаційних технологіях мають двоїстий вплив: вони одночасно розширюють можливості для культурного самовираження і руйнують механізми державного захисту національної ідентичності.

Автор переконливо доводить, що питання культурної ідентичності нерозривно пов'язане з функціонуванням засобів масової інформації. Саме ЗМІ, за його словами, стають аренами, де точиться боротьба за «пам'ять науки», за контроль над колективним знанням і способом його передавання. У

соціалістичний період ЗМІ слугували засобом ідеологічного впливу – розповідали про трудові досягнення, п'ятирічки, героїзм робітників. У нових суспільствах, що пережили трансформацію, вони продовжують формувати уявлення про «новий прогрес» – але вже у вигляді історій про інвестиції, західні бренди чи економічну модернізацію. Це свідчить, що медіа залишаються головним інструментом формування колективної свідомості, лише змінюючи ідеологічні орієнтири.

Професор В. Шкляр із тривогою говорить про кризу сучасної журналістики, яка, на його думку, стрімко втрачає національне обличчя, підмінюючи автентичність «загальнолюдськими цінностями» у надто стандартизованій формі. Він констатує, що розрив між суспільством, владою і медіа призвів до втрати довіри й відчуження, а відсутність зрозумілої національної ідеї породила духовний вакуум. Особливо гостро вчений відчуває зникнення колективних і соборних цінностей, на місце яких прийшов індивідуалізм і культ збагачення. Це не просто соціальні зміни – це ознаки трансформації ментальності, що впливає на ідентичність на рівні культури, моралі та світогляду.

Стаття має вагомий науково-філософський потенціал, адже автор не просто описує процеси, а намагається осмислити їх через категорії пам'яті, діалогу, самоусвідомлення. Його висновки залишаються актуальними й нині: без плекання національної ідентичності, без уваги до культурних кодів і мовної самобутності неможливо вибудувати цілісне європейське майбутнє. Збереження власного культурного голосу в умовах глобалізації – це не замкненість, а спосіб зберегти духовну рівновагу і повагу до різноманіття.

Разом із тим стаття має оглядовий, радше есеїстичний характер, у ній бракує чітко визначеної методології, новіших джерел і конкретних кейсів. Проте її теоретична глибина, інтелектуальна послідовність і гуманістичний пафос роблять цю працю вагомим внеском у сучасне українське медіазнавство. Професор Шкляр демонструє здатність мислити масштабно, бачити глобальні процеси крізь призму національної культури й переконливо доводить, що

ідентичність – не музейний артефакт, а жива матерія, яка потребує постійного плекання, переосмислення та захисту.

У статті професора Володимира Шкляра *«Бар'єри слова (казуальні нотатки)»* [1, с. 7–10] розкривається філософсько-практичне осмислення сучасної журналістики, її методологічних підвалин, викликів доби та духовно-естетичних вимірів. Автор починає з твердження, що ефективність медіа безпосередньо залежить від оновлення методичного арсеналу журналістики. Він проводить чітку межу між двома типами журналістської методики – застарілою авторитарно-догматичною та новою проблемно-пошуковою. Перша характеризується цитатодоказами, нетерпимістю до інакомислення, замовчуванням фактів, формалізмом, друга ж – спирається на демократизм, гласність, дискусійність, свободу слова і творчий пошук. Цей перехід, на думку автора, є не лише професійним, а й світоглядним зрушенням, що знаменує формування зрілої журналістики демократичного суспільства.

Професор В. Шкляр акцентує, що сучасні медіа мають виконувати важливу соціальну місію – утверджувати соціальну справедливість, моральні та правові норми, формувати почуття відповідальності перед суспільством. Проте реалії інформаційного простору України в умовах політичного плюралізму супроводжуються новими загрозами – поширенням фейків, маніпуляцій, інформаційного авантюризму. Учений трактує «фейкізм» як природний продукт інформаційно-психологічного протистояння, своєрідну «генетичну рису журналістики», що водночас виявляє її потенціал і вразливість. У цьому контексті він говорить про небезпеку девальвації правди і довіри, про необхідність збереження журналістського сумління як найвищої цінності професії.

Важливою думкою статті є наголос на тому, що в умовах інформаційних воєн і гібридної агресії журналістика набуває статусу інтелектуальної зброї. Професор підкреслює, що сучасна українська журналістика – унікальна: вона є «журналістикою періоду інформаційно-психологічних війн». Саме тому для неї критично важливим є дотримання принципів об'єктивності, точності,

коректності та цілісності. Ці цінності мають стати не зовнішньою вимогою, а внутрішнім етичним законом журналіста.

Автор також торкається поняття права журналіста на помилку, вбачаючи у ньому вияв людяності й творчої свободи. Помилка, за В. Шклярем, не є свідомим викривленням істини, а радше наслідком пошуку, спроби знайти власний шлях до правди. Проте це право не звільняє від відповідальності перед суспільством, адже головний капітал журналіста – довіра аудиторії, яку легко втратити і важко повернути.

Далі В. Шкляр переходить до аналізу естетичного аспекту журналістики, який він називає «естетикою слова». Він зауважує, що сучасна журналістика часто вдається до гіперреалізму – надмірного наголошення на фактах, деталях, сенсаційності, що межує з безглуздям. Таке прагнення до «надправдивості» може спотворювати реальність, перетворюючи її на шоу. Тому, наголошує автор, необхідно повернути журналістиці естетичну функцію – відчуття міри, гармонії, краси вислову. Адже журналістика – це не лише інформування, а й мистецтво слова, що формує культурний простір і духовну свідомість суспільства.

В. Шкляр підсумовує, що журналістська культура є складовою естетичної культури народу. Вона відображає моральні, соціальні та політичні ідеали часу, задовольняє естетичні потреби людини, впливає на її ціннісні орієнтири. «Творчість за законами краси» – це, на його переконання, вища форма журналістського покликання, у якій поєднуються істина, етика і естетика.

Таким чином, стаття «Бар'єри слова» – це не просто сукупність роздумів про стан сучасної журналістики, а своєрідний інтелектуальний маніфест професора Володимира Шкляра. У ній поєднуються гостра публіцистичність і філософська глибина, досвід практика і рефлексії мислителя. Учений утверджує ідею відповідальної, інтелектуальної, духовно зрілої журналістики, для якої слово – не зброя руйнування, а інструмент творення істини, краси й моральної рівноваги в суспільстві.

У статті професора Володимира Шкляра «*Мас-медіа і соціокультурна реальність*» [3, с. 11–14] представлено глибокий філософсько-комунікативний аналіз ролі сучасних засобів масової інформації в духовній культурі суспільства. Учений розглядає медіа не лише як технічний інструмент поширення інформації, а як складну систему соціокультурних смислів, що визначає ціннісний та ментальний стан цивілізації.

На початку дослідження автор підкреслює, що роль мас-медіа в сучасному світі детермінується трьома головними чинниками: їхнім впливом на життєдіяльність суспільства, вибухоподібним зростанням обсягів соціальної інформації та новим розумінням культури як динамічної системи обміну знаннями. Шкляр констатує явище «інформаційного вибуху», яке породжує потребу у створенні більш потужної, технічно досконалої і водночас гуманістично орієнтованої системи медіа, здатної не лише інформувати, а й виховувати, формувати духовні смисли.

Професор звертає увагу на зміну самої природи комунікації у добу цифрових технологій. Якщо раніше поняття «комунікація» нерідко вживалося як синонім «інформації», то тепер воно набуло глибшого змісту – інтерактивності, взаємодії, зворотного зв'язку. Цей перехід, на думку Шкляра, знаменує становлення нового комунікативного мислення, де людина не лише споживає інформацію, а стає її активним співтворцем. Саме тому сучасна культура все частіше вибудовується навколо поняття «медіареальності», в якій інформаційний простір стає невід'ємною частиною людського буття.

Учений вводить низку понять, що позначають сучасні феномени медіакультури: медіа-бізнес, медіа-релейшнз, медіаподії, медіаідоли, медіаміфологія, медіазалежність. Він наголошує, що мас-медіа нині не просто інформують, а формують систему цінностей, стиль мислення і навіть спосіб життя. Людина сучасного світу дедалі більше занурюється у віртуальність, стаючи водночас її творцем і заручником. Під впливом глобалізації з'являються нові терміни – «телепраця», «телемедицина», «телереферендум», «телешопінг», які вказують на розширення меж людського досвіду у віртуальному просторі. Такі слова, як «гіпер», «супер», «віртуальний», відображають не лише

технологічний прогрес, а й нову ментальність, схильність до надмірності, до уявної реальності, де інформація витісняє безпосередній людський контакт.

Попри все це, В. Шкляр наголошує на неперехідній цінності Слова. Яким би не був технічний прогрес, істинна комунікація можлива лише тоді, коли зберігається людський зміст мовлення – моральний, етичний, духовний вимір слова. Воно може транслюватися через радіо, телебачення, інтернет, але не повинно втрачати свою сутність – бути живим носієм думки і почуття. Науковець застерігає від небезпеки технологізації спілкування, коли інформація перетворюється на холодний потік сигналів, позбавлений душі.

Мас-медіа, за В. Шклярем, – це не лише канали комунікації, а «культурні форми спілкування», що формують структуру суспільної свідомості. Вони визначають характер духовних процесів, впливають на цінності, орієнтири, поведінку людей. Справжнє покликання медіа – сприяти розвитку суспільства, поглибленню його самосвідомості, зміцненню зв'язків між поколіннями. Через обмін знаками, символами, образами передається культурна пам'ять народу – від традицій до сучасних інновацій.

Професор наголошує, що культура – це не застигла система, а процес постійного обміну духовно-інтелектуальними цінностями. Мас-медіа у цьому процесі виконують роль каталізатора: вони не лише фіксують зміни, а й задають напрям еволюції суспільної свідомості. Проте цей процес двозначний: з одного боку, медіа розширюють горизонти пізнання, з іншого – створюють ризик формування поверхової, віртуалізованої культури, де глибокі сенси поступаються видовищності.

Загалом стаття «Мас-медіа і соціокультурна реальність» – це глибока наукова рефлексія про місце журналістики у світі глобальних комунікацій. Володимир Шкляр закликає не зводити медіа до рівня технічного феномену чи комерційного інструмента. Для нього журналістика – це духовна сфера, покликана зберігати баланс між технологічним поступом і гуманістичними цінностями. І поки слово залишається живим, людським і моральним – доти культура має шанс на розвиток, а суспільство – на збереження своєї душі.

Отже, у наукових працях професора Володимира Шкляра – «Глобалізація й інтеграція: питання культурної і національної ідентичності європейців», «Бар'єри слова (казуальні нотатки)» та «Мас-медіа і соціокультурна реальність» – послідовно вибудовується цілісна концепція розуміння журналістики як духовно-культурного феномена, тісно пов'язаного з ідентичністю, мовою та ціннісними орієнтирами нації. Узагальнюючи ідеї трьох статей, можна сказати, що Володимир Шкляр пропонує гуманістичну філософію медіа, в основі якої – три ключові принципи: культура слова як основа національної ідентичності; етична відповідальність журналіста як творця смислів; збереження духовного виміру комунікації в добу цифрових технологій. Відтак, ці тексти можна розглядати як три взаємопов'язані складові однієї наукової парадигми, у центрі якої – людина слова і відповідальність медіа за духовний стан суспільства.

Його наукова думка вирізняється глибиною, аналітичністю та духовною зрілістю. У світі, де інформація дедалі частіше замінює зміст, а технології – людину, В. Шкляр нагадує: тільки тоді, коли слово залишається моральним і правдивим, журналістика може бути справжнім інструментом культури, а не її симуляцією.

Список використаної літератури

1. Шкляр Володимир. Бар'єри слова (казуальні нотатки). Журналістика й мистецтво слова : збірник наукових статей / Гол. редактор В.М. Каленич; ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Вип. 10. Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2018. С. 7 – 10.

2. Шкляр Володимир. Глобалізація й інтеграція: питання культурної і національної ідентичності європейців. Журналістика й мистецтво слова : збірник наукових статей / Гол. редактор В.О. Гандзюк; ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Вип. 4. Вінниця, 2012. С. 22 – 28.

3. Шкляр Володимир. Мас-медіа і соціокультурна реальність. Журналістика й мистецтво слова : збірник наукових статей / Гол. редактор В.М.

Каленич; ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Вип. 9. Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2017. С. 11 – 14.